

Вплив оподаткування і підвищення комунальних тарифів на виплату заробітної плати «в конвертах»

Т. А. Жуковаⁱ

Стаття присвячена актуальним питанням підвищення комунальних тарифів та податковим надходженням як одному з основних наповнювачів бюджету України. У статті проаналізовано проблеми ухилення від сплати податків, досліджено причини виникнення «чорної» заробітної плати та наслідки як для робітника, так і для роботодавця при виплаті такого роду заробітної плати, проаналізовано проблеми легалізації заробітної плати в умовах постійних економічних та політичних змін. Доведено, що підприємства різних форм власності, ухиляючись від чинних законів, розробляють різні схеми виплати заробітної плати «в конвертах», або «чорної» зарплати. Визначено ознаки «чорної» каси та схеми виплати працівникам «чорної» заробітної плати, переваги та недоліки її тінізації. Доведено, що підвищення мінімальної заробітної плати сприяє позитивному приросту офіційної частки зарплати у недобросовісних роботодавців. Визначено шляхи зацікавлення роботодавців у легалізації заробітної плати.

Ключові слова: підприємство, оподаткування, надходження, заробітна плата, ухилення, відповідальність, легалізація.

УДК 346.61:338.516.46:332.872.23-057.73:331.215.22

JEL коди: A11, B41, H260

Вступ. Важливими економічними проблемами багатьох країн є проблеми оподаткування, серед яких небажання платників платити податки. Ухилення від сплати податків спостерігається майже в усіх країнах із ринковою системою господарювання. Структура податкових надходжень у нашій країні відрізняється від інших, оскільки в Україні найбільшу частку податків займають ПДВ, мито, акцизний збір, податок на прибуток, тоді як у західних країнах це заробітна плата, власність, багатство, індивідуальний прибуток. Податковий тиск на платника податків змушує його шукати шляхи ухилення від їх сплати. Особливої актуальності набуває ця проблема в умовах виплати «чорної» зарплати.

Кожного разу, коли приймається Держаний бюджет на наступний фінансовий рік, коли відбуваються зміни в українському законодавстві або чергові вибори в різні структури влади, Уряд або деякі політичні сили повертаються до актуального питання підвищення комунальних тарифів, оскільки податки є одним із основних наповнювачів бюджету України. Підприємства різних форм власності, ухиляючись від чинних законів, розробляють різні схеми виплати заробітної плати «в конвертах», або «чорної» зарплати. Ця проблема стала знову актуальною у зв'язку із підвищенням мінімальної заробітної плати з 01 січня 2017 року. У статті досліджено проблеми ухилення від сплати податків, а саме: «чорна» заробітна плата, причини її виникнення та наслідки для робітника та роботодавця, а також проблеми легалізації заробітної плати.

ⁱ Жукова Тетяна Анатоліївна, старший викладач кафедри фінансів і кредиту Сумського державного університету.

© Т. А. Жукова, 2016.

Постановка проблеми. Питання підвищення комунальних тарифів та вплив оподаткування на виплату заробітної плати «в конвертах» перебувають у центрі уваги громадськості. У сучасних умовах система оподаткування в Україні є ряд істотних недоліків, а саме: дуже низька соціальна спрямованість податків, надмірність податкового навантаження, фінансова нестабільність підприємств, зменшення сукупного попиту, зменшення податкових надходжень до бюджету, економічна криза. Крім того, велика кількість проблем при підвищенні комунальних тарифів перешкоджає стабільному функціонуванню системи оплати праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання оподаткування, формування систем оплати праці розглядали у своїх доробках такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Н. Гавриленко [2], П. Гега [3], Т. Чернякова [5] та ін. Аналіз літературних джерел свідчить про недостатній рівень висвітлення актуальних питань виплати заробітної «чорної» заробітної плати в конвертах у сучасних наукових працях.

Метою цієї статті є виявлення проблем оподаткування заробітної плати, дослідження причин виникнення «чорної» заробітної плати та наслідків, яких зазнає як працівник, так і роботодавець, визначення шляхів легалізації заробітної плати.

Результати дослідження. За офіційними даними Мінсоцполітики, мінімальну заробітну плату в Україні офіційно отримують близько 4,0 млн осіб. Із них 2,6 млн осіб працюють у приватному секторі. Якщо проаналізувати дані 2015 року, в Україні частка зайнятого населення становить 16,5 млн осіб, тобто близько 20 відсотків робітників. Зниження ЄСВ у 2016 році призвело до виникнення дефіциту Пенсійного фонду розміром 80,5 млрд грн, або 13,2 % державного бюджету. Держава в особі уряду очікувала, що зниження соціального внеску призведе до зменшення отримування зарплати «в конвертах» [8]. Але цього не сталося. З першого січня 2017 року мінімальна заробітна плата становитиме 3 200 грн. Основною метою підвищення мінімальної заробітної плати є зниження дефіциту державного бюджету. Всі зміни покликані наповнити бюджет, забезпечити справедливу оплату праці та ефективний контроль за своєчасною виплатою заробітної плати, вивести заробітну плату з тіні, підвищити життєвий рівень населення, наповнити бюджет Пенсійного фонду [1]. Тому «чорна» заробітна плата є однією з найактуальніших проблем сплати податків на сьогодні.

Роботодавець, який використовує такий спосіб, виплачує працівникові дві заробітні плати: білу – тобто ту суму, яку робітник отримує офіційно, і чорну – ту, яка не обкладається податком (зарплату в конверті).

Якщо податкова інспекція знайде порушення податкового кодексу, то на роботодавця накладуть штраф. Проте, погоджуючись на «чорну» зарплату, працівник порушує закон і також може бути притягнений до адміністративної відповідальності. На нього також може бути накладений штраф. Україна з-поміж інших країн Європи мала найнижчі штрафні санкції за порушення законодавства про працю, зокрема за неукладення трудового договору. Тому 06 грудня 2016 року Верховною Радою було розглянуте питання законопроекту (реєстраційний № 5130 від 03.11.2016 року) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів», яким передбачається введення нових штрафних санкцій за порушення Податкового кодексу підприємцями, які були виявлені при проведенні перевірки. Відтепер планується в 2017 році планується за приховування неоформлених офіційно працівників та недопущення контролерів до перевірки даних штраф у розмірі 9 600 грн, а також за несанкціоновані виплати «заробітної плати в конвертах», мається на увазі без відрахувань податків до державного бюджету, кожен оштрафований повинен буде сплатити 320 000 грн [1].

Кожен робітник із «чорною» заробітною платою стикається із труднощами отримати кредит, проблемами при вирішенні трудових суперечок, проблемами оформленням гарної пенсії, оформлення візи.

Якщо у вас виникла суперечка з роботодавцем, то вам виплатять ту суму, яка прописана у договорі, а не ту, про яку ви домовлялися. Ваша пенсія буде низькою, оскільки виплати до пенсійного фонду спрямовуються від офіційної зарплати. Також ви не можете розраховувати на лікарняні та декретні відрахування, відпустки, оскільки вони також нараховуються від «білої» зарплати.

Виплата «тіньової» зарплати позбавляє громадянина відповідного захисту на випадок непрацевдатності.

Бувають випадки, коли працівник не знає, що отримує «чорну» зарплату. Але якщо податкова інспекція виявить порушення, і справа дійде до суду, то працівнику довести свою невинність буде дуже важко [2]. І суд може вирішити, що робітник перебуває у злочинному зговорі з роботодавцем.

За результатами опитування, проведеного 2015 році, в Україні майже 60 % робітників отримували зарплату «в конвертах». Найбільша частка ринку праці з неофіційною зарплатою припадала на такі професії: у сфері торгівлі, надання послуг та будівництва.

Визначити «чорну» касу можна за такими ознаками:

- неправдоподібно низькі зарплати;
- невідповідність між рівнем зарплати та зовнішнім виглядом працівника;
- різниця між фондом зарплати та доходами фірми.

Провівши перевірки платників податку – роботодавців, станом на перше півріччя до бюджету України додатково надійшло майже 300 млн грн, сплативши податок на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску та військового збору.

Та не завжди роботодавці занижують заробітну плату. Інколи відбувається зворотний процес – завищення зарплати. Тобто офіційно працівник отримує високу зарплату, але фактично нижчу.

Завищення зарплати проводиться для банків, що надають кредити. Для туристів зарплата є також важливою, адже в більшості країн видають візу лише за наявності солідного доходу [2].

Деякі фірми використовують таку схему: працівнику видається безвідсотковий вексель за номіналом фірмою чи підприємцем, потім співробітник «продає» цей вексель своїй фірмі також за номіналом. Ця операція – це його офіційний дохід, який зазначається в довідці. Потім самі фірми (яка продала і яка купила вексель) з'ясовують стосунки між собою. Остання пред'являє його до сплати, і векселедавець платить. Причому стільки, скільки зазначено у векселі.

Бухгалтер іншої фірми робить у своїй касовій книзі «прихід» на суму грошей, які він «взяв» у працівника в борг (видавши йому власний вексель). Потім у касовій книзі фірми працівника з'являються два записи: перший – про «видачу» грошей співробітнику за придбаний у нього вексель, друга – про одержання грошей від іншої фірми за вексель, виданий йому до погашення [3]. Утворився кругообіг грошей. У підсумку всі заборгованості погашено і ніхто нікому нічого не винен.

Заради зменшення корупції на ринку праці Верховною Радою України було прийнято законопроект № 5130, що дає можливість збільшити мінімальну зарплату до рівня 3 200 грн, що зобов'яже роботодавців прирівняти зарплату до реальної, що

приведе до додаткових надходжень до державного бюджету країни та знизить витрати з нього [1].

Але до чого призведе це збільшення?! При збільшенні мінімальної зарплати буде істотно зменшена кількість осіб, які отримують субсидію, хоча і залишається правило про неперевищення розміру комунальних послуг 15 % від зарплати.

Крім того, підвищення мінімальної заробітної плати збільшує витрати на кожного найманого працівника, тому деякі працівники можуть втратити свої робочі місця. Також збільшивши витрати на робочу силу, організації будуть намагатися компенсувати нові витрати за рахунок цін на їх товари чи послуги, що може призвести до інфляційних зрушень.

Оскільки поступове збільшення мінімальної заробітної плати не так помітне і легше переноситься суспільством ніж геометричне підняття, тому це не гарантія того, що в державі зменшиться корупція. Хоча спробувати можна, лише б без трагічних наслідків.

Позитивними критеріями при збільшенні вдвічі мінімальної заробітної плати є:

- збільшення доходу кожного працюючого (але потрібно враховувати нюанси виплат згідно з тарифною сіткою, адже вчитель чи державний службовець не може отримувати таку саму зарплатню, як звичайна продавчиня);
- додатковий позитивний приріст надходжень до бюджету;
- реальна відповідність прожитковому мінімуму, який також намагатимуться прирівняти до мінімальної зарплати, розрахована за фактичними цінами сьогодення;
- виведення з тіні заробітної плати в конвертах .

Це рішення про збільшення мінімальної заробітної плати містить великий ризик. Першим пунктом є збільшення безробіття або переведення працівників на часткову зайнятість, або збільшення частки працівників, які перебувають у неоплачених відпустках (приховане безробіття). Наприклад, якщо підприємець не має можливості виплачувати кожному працівнику хоча б мінімальну зарплату, то буде вимушений скорочувати персонал, щоб зменшити витрати на оплату праці та податки. Що за собою тягне наступний ланцюг – кожен залишений працівник повинен буде додатково виконувати обов'язки звільненого колеги.

Другий пункт – ймовірне зростання інфляції.

Національний банк України не спростовує можливе зростання на 1 пункт від попереднього прогнозу інфляції у 2017 році на межі 8 % у зв'язку з підвищення мінімальної заробітної плати. Зараз рівень інфляції в країні станом на листопад 2016 року становить 12,1 % [7] у річному вимірі та, можливо, на початку 2017 році буде досягати 14 % у зв'язку з новими законопроектами.

Легалізація заробітної плати є одним із центрацізованих питань Пенсійного фонду України.

Основними проблемами легалізації зарплати в Україні є [4]:

- байдужість та правовий нігілізм найманих працівників за своє майбутнє та майбутнє інших членів суспільства;
  - низький рівень правової культури найманих працівників, які погоджуються працювати, не будучи офіційно оформленими;
  - відносно високий рівень нарахувань на фонд зарплати від роботодавців.
- Роботодавці, які видають зарплату в конвертах, мають певні переваги її тінізації:
- можливість отримувати надприбутки;
  - можливість звільнення працівника без будь-яких пояснень;

– можливість уникнення відповідальності за неналежні умови праці та понаднормовані години праці;

– повна фінансова та економічна залежність робітників від будь-яких примх роботодавця [5].

Найменші працівники також мають певні плюси такої заробітної плати:

– простіше домовитися та отримати роботу при конкретному безробітті та за конкретною спеціальністю;

– можливість отримання зарплати разом із субсидією, державною соціальною допомогою та допомогою у зв'язку з безробіттям.

Якщо проаналізувати в кількісному виразі вигоду для підприємства зниження в документації фактичної заробітної плати, то майже 20% фонду відрахувань від зарплати не надходять до державного бюджету.

Відтепер роботодавці мають наміри навіть при збільшенні суми мінімальної заробітної плати використовувати такі інструменти заради зменшення витрат, як переведення на часткову зайнятість працюючого, збільшення кількості відправлень в неоплачувані відпустки чи скорочення некваліфікованих працівників.

Кожен громадянин повинен розуміти свій інтерес щодо легалізації заробітної плати та оформлення офіційно з трудовою книжкою. Кожен працівник сприяє такому тіньовому сектору роботодавців, позбавляє себе ж власноруч від соціальних допомог та гарантій, пенсії.

Тому підвищення мінімальної заробітної плати сприяє позитивному приросту офіційної частки зарплати у недобросовісних роботодавців.

У цілому мінімальна заробітна плата являє собою, з боку держави, зменшення бідності та недостатності між працівниками.

Висновки. Отже, «чорна» заробітна плата робить робітників соціально незахищеними та має значний вплив на майбутнє (мізерні пенсії, соціальні виплати та ін.). Щоб посилити захист трудових прав працюючого населення України, потрібно провести легалізацію виплати заробітної плати та зайнятості. Але для цього потрібно зацікавити роботодавців. Є декілька кроків на шляху до цього. На нашу думку, це:

- зменшення податкового тягаря на підприємства;
- паритетний розподіл страхового внеску – 50 на 50 %;
- прийняття законодавства з недержавних Пенсійних фондів.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» прийнятий від 06.12.2016.
2. *Гавриленко, Н. В.* Податкова система : навчальний посібник / Н. В. Гавриленко. – Львів : Новий світ – 2000, 2007. – 328 с.
3. *Гега, П. Т.* Правові основи податкової системи, правопорушення, проблеми, рішення / П. Т. Гега. – 1996. – С. 62–92.
4. *Кравчук, Г. В.* Податковий менеджмент : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Г. В. Кравчук, С. М. Шкарлет ; Міжнародний науково-технічний ун-т, Чернігівський ін-т інформації, бізнесу і права. – Чернігів : РВК "Деснянська правда", 2005. – 331 с.
5. *Чернякова, Т. М.* Податкова система України та оподаткування підприємств / Т. М. Чернякова ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ : Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – 584 с.

Т. А. Жукова. Вплив оподаткування і підвищення комунальних тарифів на виплату заробітної плати «в конвертах»

---

6. Ямніков, К. Б. Податкова система : навч. посіб. для самост. роботи з вивч. дисциплін у галузі оподаткування / К. Б. Ямніков ; Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова. Інститут післядипломної освіти. – Миколаїв : НУК, 2007. – 157 с.
7. *Звіт* Голови Національного банку України Валерії Гонтаревої з питань монетарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.
8. *Подвоїти* мінімалку: що чекає бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/nation/1423103-podvoyiti-minimalku-shcho-chekae-biznes>.

Отримано 15.10.2016 р.

Влияние налогообложения и повышение коммунальных тарифов на выплату заработной платы «в конвертах»

ТАТЬЯНА АНАТОЛЬЕВНА ЖУКОВА*

** старший преподаватель кафедры финансов и кредита
Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел. 00-380-0542-335383, e-mail: gtanya@buh.sumdu.edu.ua*

Статья посвящена актуальным вопросам повышения коммунальных тарифов и налоговым поступлениям, как одним из основных наполнителей бюджета Украины. В статье проанализированы проблемы уклонения от уплаты налогов, исследованы причины возникновения «черной» заработной платы и последствия как для рабочего, так и для работодателя при выплате такого рода заработной платы, проанализированы проблемы легализации заработной платы в условиях постоянных экономических и политических изменений. Доказано, что предприятия различных форм собственности, уклоняясь от действующих законов, разрабатывают различные схемы выплаты заработной платы «в конвертах», или «черной» зарплаты. Определены признаки «черной» кассы и схемы выплаты работникам «черной» заработной платы, преимущества и недостатки ее тенезации. Доказано, что повышение минимальной заработной платы способствует позитивному приросту официальной части зарплаты у недобросовестных работодателей. Определены пути заинтересованности работодателей в легализации заработной платы.

Ключевые слова: предприятие, налогообложение, поступления, заработная плата, уклонение, ответственность, легализация.

*Mechanism of Economic Regulation, 2016, No 4, 145–151
ISSN 1726-8699 (print)*

The Impact of Taxation and Raising Utility Tariffs for Payment of Wages "in Envelopes"

TETYANA A. ZHUKOVA*

** Senior Lecturer of Finance and Credit Department
Sumy State University,
R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine
phone: 00-380-542-335383, e-mail : gtanya@buh.sumdu.edu.ua*

Manuscript received 15 October 2016

The article is devoted to topical issues of raising utility tariffs and tax revenues, as one of the main filler budget of Ukraine. The article analyzes the problem of tax avoidance, studied the causes of "black" salaries and the consequences for workers and the employer at payment of of such salaries, analyzes the problems of legalization of wages in context of permanent economic and political changes. It is proved

that enterprises of different ownership forms, evading existing laws, develop various schemes of payment of wages "in envelopes", or "black" wages. Defining characteristics of "black" cash payments to employees and the scheme of "black" wages, benefits and drawbacks of its shadowing. It is proved that raising the minimum wage contributes to a positive increase in the official part of the wages of unscrupulous employers. Defined ways to increase the interest of employers in salary legalization.

Keywords: company, taxation, income, wages, avoidance responsibility, legalization.

JEL kodu: A11, B41, H260

References: 8

Language of the article: Ukrainian

References

1. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukrainy» vid 06.12.2016 [*On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine*] (In Ukrainian).
2. Gavrilenko, N. V. (2000, 2007), Podatkova sistema : navchalny posibnik [*Tax system*], Noviy svit, 328. (In Ukrainian).
3. Gega, P. T. (1996), Pravovi osnovi podatkovoyi sistemi, pravoporushennya, problemi, rishennya [*The legal basis of the tax system, violations, problems and solutions*], 62–92. (In Ukrainian).
4. Kravchuk, G. V. (2005), Podatkoviy menedzhment [*Tax Management*] : navch. posib. dlya stud. vischih navch. zakl., RVK "Desnyanska pravda", 331. (In Ukrainian).
5. Chernyakova, T. M. (2006), Podatkova sistema Ukrainy ta opodatkovannya pidpriemstv [*Tax system of Ukraine and taxation*], Vidavnistvo SNU Im. V. Dalya, 584. (In Ukrainian).
6. Yamnikov, K. B. (2007), Podatkova sistema : navch. posib. dlya samost. roboti z vivch. distsiplin u galuzi opodatkovannya [*Tax System*], NUK, 157. (In Ukrainian).
7. Zvit Golovi Natsionalnogo banku Ukrainy Valeriyi GontarevoYi z pitan monetarnoyi politiki [*Report of the National Bank of Ukraine Valeriy Gontareva on monetary policy*], <https://bank.gov.ua/control/uk/index> (In Ukrainian).
8. Podvoyiti minimalku: scho chekae biznes [*Double salary: what will happen to the business*], <http://forbes.net.ua/ua/nation/1423103-podvoyiti-minimalku-shcho-chekae-biznes> (In Ukrainian).